

Аббас Бейдун

ОСІНЬ
БЕЗ
ПРОВІНИ

Переклад Богдана Горвата

The publication of this translation has been made possible through the financial support of the Sheikh Zayed Book Award, Department of Culture and Tourism — Abu Dhabi

Публікація цього перекладу стала можливою завдяки фінансовій підтримці
Книжкової премії шейха Заїда,
Департаменту культури і туризму Абу-Дабі

جائزة الشيخ زايد للكتاب
Sheikh Zayed Book Award

عباس بيضون

خريف البراءة

Аббас Бейдун

Осінь без провини

---

*З арабської переклав
Богдан Горват*

ВИДАВНИЦТВО АНЕТТИ АНТОНЕНКО
ЛЬВІВ

УДК 821.411.21

Б-41

Аббас Бейдун

ОСІНЬ БЕЗ ПРОВИНИ

Роман

З арабської переклав Богдан Горват

Перекладено за виданням:

عباس ببيضون

خريف البراءة

ISBN: 978-6-14425-881-1

© دار ال ساقى 2016

جميع الحقوق محفوظة

الطبعة الأولى 2016

Аббас Бейдун (1945) — знаний ліванський поет і прозаїк. Його твори перекладено кількома європейськими мовами. Свій перший роман Бейдун видав 2002 року, коли вже був відомим і визнаним арабським поетом.

Події роману розгортаються в ліванському селищі. Тут у родині свого дядька мешкає його головний герой Гассан. Усе починається, коли в селище повертається вбивця матері Гассана — його батько, який 18 років після вчинення злочину переховувався в сусідній країні. Там він стає частиною ісламістського угруповання. Разом із безжальним убивцею повертається його жорстокість.

В «Осені без провини» все відбувається на межі любові й ненависті, і відповіддю на насилля може бути тільки помста, а злочин породжує інший злочин.

Усі права застережені. Жодну частину цього видання не можна перевидавати, перекладати, зберігати в пошукових системах або передавати у будь-якій формі та будь-яким засобом (електронним, механічним, фотокопіюванням або іншим) без попередньої письмової згоди на це **ТОВ «Видавництво Анетти Антоненко».**

Copyright © 2016, Dar al Saqi, Beirut, Lebanon
Published by arrangement with RAYA The agency for
Arabic literature

© Богдан Горват, український переклад, 2020

ISBN 978-617-7654-43-7

© «Видавництво Анетти Антоненко», 2020

Частина перша

Фуадові від Гассана

Захотів написати тобі від руки — як це робили колись. Ми з тобою як рідні. Думаю, мені не треба починати розповідати від самого початку. Нас виховували як братів — під одним дахом. Твій батько забрав мене відразу, як усе сталося. Я був старшим від тебе на два роки, а Самія була майже мого віку. Мій батько, який тієї ночі втік, усі ці роки переховувався. Та знаєш, він почав мені писати. В останньому листі написав, що приїде побачитися зі мною. Це мене лякає. Можливо, тому я й вирішив написати тобі. Ні, я не ненавиджу свого батька, але я його майже не пам'ятаю. Я не тримаю на нього злості за те, що він задушив мою маму. Кажуть, вона йому зрадила. Кажуть, що він побачив її у ліжку з коханцем. Проте маму я теж не ненавиджу — я не вважаю, що вона мене зрадила. Інколи мене дратує сама думка про чужого чоловіка у її ліжку, але я не ненавиджу її. Інколи мені хочеться познайомитися з її коханцем, але я ніколи не чув, щоб хтось згадував його ім'я. Батько його напевно знає. Коли ми зустрінемося, я розпитаю його. Думаю, цей чоловік може бути навіть ближчим мені від батька. У нас є дещо спільне. Кажуть, я можу бути його сином. Вони не знають, хто він, але приписують йому багато чого. Навіть знають, який він на зріст — хіба він не розбився, стрибнувши тоді з балкона? Приземлився на обидві ноги й нічого не зла-

мав, а якби було інакше, люди б обов'язково помітили, що він кульгає. І чому пес не погнався за ним, і навіть не загавкав? Може, він таки правда був своїм, із родини? Єдиний, хто знає всю правду — мій батько. Але відтоді він тут не з'являвся, тож і нічого не міг розповісти. Підозри були в усіх, навіть у мого дядька — твого тата. Однак усі лишалися в селі, ніхто не намагався виїхати. Якби хтось справді мав за собою провину, це мало б бути помітно. Батьків брат, мій інший дядько, чекав два роки, перш ніж вирушити до Бейрута. Мовчання розганяло сумніви дуже далеко. Думали навіть на найближчих рідних. А перших підозрювали двох братів мого батька. Усім хотілося, щоби зрада була всередині, вдома, в родині. Проте вони не мали навіть найменшої зачіпки, яка б вказувала на когось із них. Я не любив їх, але вони й далі спілкувалися зі мною, як і їхні діти. У селі казали, вони хочуть зробити мене своїм зятем. Юсра була найгарнішою з дочок тітки Бушри — сестри мого батька. Юсра була проста і відкрита в усьому. Вона виряджала по мене найменшого брата, і зустрічала в усій красі — готувала собі в женихи. Те, що брат мого батька — дядько Адель думав переїхати в полишений після того, що сталося, будинок — це теж правда. Але я відразу відмовив, а він більше не запитував. То ж я виховувався серед племінників моєї мами, не пориваючи з тим зв'язок із родиною батька. Я також тоді вірив чуткам. Хоча те, що пес не загавкав — ще не дає достатніх підстав звинувачувати брата мого батька. А тепер він на прив'язі в садку, я його доглядаю. Годую його та вигуляю. Він — усе, що мені лишилося від моєї сім'ї. Він вибігає наперед і вертається, крутиться під ногами. Постарів і вже недобачає. Йому навіть року не було, коли мама померла. Кілька днів лежав на могилі, допоки мамин брат не привів

його додому і не прив'язав у садку. Дядько хотів був, щоб я його віддав, і щоб хтось інший ним опікувався, але пес наполягав, щоб саме я доглядав його. Люблю як він гавкає, як підскакує, коли приходжу. Може, він і старий, та все ще стає на задні лапи, ластиться, облизує, крутиться під ногами. Вони думали, єдино псу відома правда. Сподівалися, одного разу він накинеться на когось і вчепиться в сорочку, і тоді вони його спіймають, але цього не сталося. Батько лишив його і втік. Коли сусідка знайшла мою маму, вже задушену, вона здійняла галас, на який збіглися всі інші сусіди. Прибігли брати й сестри моєї мами — всі вони жили поруч. Брати мого батька, які жили на околиці, прийшли пізніше, їхнє запізнення було сприйняте з осудом. Мій батько задушив мою матір — від цього їм нікуди не дітися. Це їхній брат вчинив, і їм було непросто бути там, де це сталося. Але вони наважилися й прийшли, а це вже було звинуваченням у бік моєї мами та виправданням для злочину мого батька. Їм було ніяково, але вони прийшли, коли будинок наповнився людьми й стало зрозуміло, що мій батько таки зник. Люди звинувачували їх у тому, що зробив їхній брат. Вони прийшли разом зі своїми жінками та старшими дітьми й стали разом біля дому, під стіною, на якій висів портрет мого батька. Стояли під стіною, пропускаючи на вхід і вихід усіх інших. Вони не сварилися і не кричали, вони просто прийшли, щоб на них не впала провина за злочин. Приїхав наряд із місцевого відділку, але нічого не зробив. Вони знали, що їм нічого не треба робити. Після того, як до села ввійшли бойовики і до них приєдналося багато місцевих, такі проблеми їх уже не стосувалися, зрештою як і будь-кого іншого. Мій батько зник, а отже, і не було кого спитати про злочин. Усі мали переконатися в самому факті злочину — це по-пер-

ше. І доказом було вже те, що він утік, а проте, якщо він побачив у її ліжку іншого чоловіка, чи не мав він права її вбити? Люди знали, характер у нього лютий, гарячий. Не раз їй приходило попадати йому під руку, але це було зовсім інше — з нею в ліжку був чужий чоловік. Ніхто не міг переконатися в цьому напевно, але тільки це могло відповідати злочину у цьому разі. Злочин дорівнює зрада. Злочин — це доказ зради. Брати мого батька стояли під його портретом і мовчали. Але у їхніх головах напевно були ці думки. З часом подібні питання почали виникати у всіх. Вони ще не поховали моєї мами, а вже звинуватили її у зраді. Її задушене тіло в ліжку було доказом її провини. Почали говорити про того, хто був із нею. Вони не знали його імені, але здогадувалися, що ним мав бути хтось із родичів, дуже близьких родичів. Оскільки разом із батьком зник і коханець, це було не складно. Це мало бути просто. Усі рахунки мали зійтися всередині родини. Можливо, це був хтось із братів, можливо, хтось з їхніх синів. Напевно не далі цього.

Мало йтися про кровоблуд: жінка спала з рідними братами. В одній кімнаті, на одному ліжку. З-поміж двох моїх дядьків із батькової родини обрали молодшого. Він став підозрюваним номер один. Він був у віці моєї мами. Можливо, саме тому обрали його, а не старшого мого дядька, який був кременішим і більш пристойним, мав успіх у жінок. Обрали молодшого, тому що він здавався їм дурнішим і заїкався. Вони порівнювали його з моїм кременішим сильним батьком, який, не вагаючись, вихоплював ніж. Кажуть, що маму за нього віддали зі страху перед ним. Кажуть, вона не могла відмовити. Він просто зупинив її посеред дороги й повідомив, що засватає. Його батькові належало пів села, точніше — матері, яка успадкувала все

багатство. Але старий привласнив усе собі й став великим паном. Він просто сказав, що засватає, а матір, яка звиклася з думкою, що вона найгарніша дівчина в селі, тільки підвела брову й нічого не відповіла. Їй не сподобалося, як він перестрів її ось так серед дороги. Вона йшла з подругою, він навіть не відвів її убік порозмовляти, просто сказав і пішов, не чекаючи на відповідь. Повідомив — і все, наче це був наказ. Вирішив усе за неї, дав їй знати. Його ж матір сама не хотіла такої невістки. При людях казала, що не піде до того похмурого дому сватати доньку торгаша — не зійде до такого. У селі почали говорити, уривки пліток доходили до неї й до родини. Зрештою, вона не витримала і виїхала до родичів у Бейрут — сховалася. За тиждень батько поїхав за нею й наказав повертатися. Цього разу вона підвела брову і відповіла, що так не сватають, і якщо він справді її хоче, то його мамуся має прикусити язика. Те, що її тато — власник крамнички, не означає, що вона не варта людського ставлення. І доки його мати звишається зайти до них у дім, діла не буде. Почувши це, батько розлютився. Ледве втримався, щоб не вдарити її, але все-таки пригрозив — якщо не повернеться до села, то відповідальність за те, що станеться, буде на ній. Мама злякалася, що хтось може образити її батька, і того самого дня повернулася, але з дому не виходила. Врешті-решт, мати мого батька здалася й пішла сватати до батьків моєї мами. Вона погодилася. Вона — теж. Одних відвідин було достатньо. У цьому селі ніхто б не відмовив такому жениху, як мій батько.

Мені не було і трьох років, як мене відвезли до тітки Бушри — батькової сестри. Будинок і так був повний — шість дітлахів плюс один новий, для більшого гамору. Один новий, якого особливо ніхто не чекав. Я був переля-

каним і намагався не підходити до них близько, але вони потягли мене і поставили посеред себе. У їхніх іграх якраз було місце для когось, ким би можна було поштовхатися, а часом ще й дати ляща. Найчастіше ця роль випадала мені. Тітка захищала мене, як сирітку, що потребує доброти. Та за це вони мстилися мені ще дужче. Мабуть, щось таке сталося, що я мусив переїхати до родичів мами — до будинку дядька Джаввада. Це стало для мене справжнім полегшенням. Я опинився в домі, де був ти й твоя сестра Самія, моя однолітка. Ви легко взяли мене до себе, трохи старшого, ніби вам бракувало когось третього, ніби ви на мене чекали. Троє знайдуть собі більше цікавих забав, ніж двоє. Ваша мама, яка, як я зрозумів, дружила з моюю, вважала своїм обов'язком захищати мене. Але й обидві сестри, й обидва брати мого батька також пам'ятали про мене та допомагали в моєму вихованні. Вони записали мене до платної школи з вивченням іноземних мов, на що б не стало мого дядька від маминої родини. Він не мав можливості відправити й своїх дітей до платної школи. Згодом вони також платили за моє навчання в Американському університеті*. Я завжди був дуже старанним учнем, тому що ніхто не примушував мене добре вчитися. Ніхто особливо не брався за моє виховання, але і вулиця теж не брала на себе за нього відповідальність. Мамин брат боявся мене виховувати — для нього я був коштовністю, відданою на зберігання, яку треба тільки стерегти й оберігати. Мені ж потрібна була сім'я, і тому я намагався як міг стати її членом. Старався бути дядькові його пра-

---

* Американський університет у Бейруті (American University of Beirut) засновано 1966 року на американській моделі вищої освіти — приватний, незалежний університет, один із найпрестижніших вищих навчальних закладів в арабському світі.

вою рукою. Корився всім його рішенням, наче приписам, і вас обох до цього ж спонукав, навіть коли було незрозуміло, чому він хоче так чи інакше. Дядько хотів, щоб я дружив із двоюрідними братами з родини мого батька. Але це було не так просто. Вони не були готовими до цього. Я нав'язувався як міг. Чекав біля дому, коли вони вертатимуться, та вони не зважали на мене. Убивство батьком моєї матері пристало до мене, як наклейка, стало спадком, якого не можна позбутися. Стати своїм у родині не було легким, я весь час відчував перед собою огорожу. Ця ганьба була невіддільна від мене, вона була клеймом на моїй шкірі, вона була моїм зачатком. Інші дивилися на мене не інакше як із жалем або підозрою — третього не дано. Це було майже моїм життєвим шляхом — я з'явився з убивства, зі злочину. Думаю, що своєю старанністю я намагався приховати ганьбу, я весь час боявся, що щось у мені її виказує. У тринадцять я вже знав дорогу до мечеті й звик тримати в руках Коран і постити кілька днів на місяць. Але це не особливо допомагало заспокоїтися. Мене лякав один вид ножа або мотузки — вони наче жили всередині мене. Коли я випив свій перший бокал пива, мені здалося, ніби я вбив. А разом із тим я відчув насолоду, ніби від убивства. Тієї ночі я повертався надзвичайно втомленим і моментально заснув, не кліпнувши оком. Я завжди думав, що мої короткі пальці — від батька, від слідів, які він лишив на маминій шиї. Здавалося, короткі пальці — це вада, рівнозначна злочину вбивства.

Хоч насправді я не бачив її мертвого тіла. Мені не дозволили її побачити, а я занадто боявся їхніх суворих облич, щоб наполягати. І я досі дорікаю собі за те, що не зміг побачитися з нею востаннє. З уривків почутого від тітки Бушри в моїй уяві вимальовувався образ із висолопленням

між губами язиком, посинілою шиєю й вилізлими назовні очними яблуками. З часом цей образ лише спотворювався, немовби караючи мене за ухилення від останнього погляду. Так, я боявся своєї мертвої матері, а саме боявся її смерті, її висолопленого язика і вилізлих з очниць очей. Зі слів тітки Бушри складався інший, спотворений образ матері. У її батька була крамниця, казала Бушра, тому вона була такою пихатою та зарозумілою. А ще була ласа до чоловіків, усе пускала їм ті свої хтиві бісики. Тітка Бушра навмисне хвалила мені мого батька, казала, що він добрий. Так вона перекидала провину на мою матір, яка сама мала нести відповідальність за те, що з нею сталося. Це її злочин, це вона принесла собі зло. Від дядька я такого не чув. Для нього мій батько — потворний, а мама — прекрасна. Голубка. І не лише він. Багато хто вважав так само, тільки іншими словами. А про батька кажуть — бугай, громило і держиморда, сильний, як сім хлопів. А тому нікого не бентежить, що він когось ударив, це його фах і покликання. Нікого не дивує, що він б'ється, що б'є свою дружину — це від його сили, його вдачі. Жінка повинна підкорятися такому чоловікові, і вона не має права бути іншою. Про батька кажуть, що він жорстокий. Кажуть, він карає тих, хто не хоче коритися. Хоч буде правда за тим, хто не хоче підкорятися, а все одно це провокує його силу, викликає її. А що як ідеться про найближчих, про жінку, про непокірність дружини? Хіба це не принижує його силу? Чи ж бо він не повинен без вагань її виховати? А разом із тим були й ті, хто засуджував вбивство тієї безневинної жінки. Він не мав жодного права її вбивати, якою б вона не була примхливою і як би не докучала йому. Все це я чув від людей, і все це заплутувало мене ще дужче. Я не любив тітку Бушру, ані іншу батькову сестру Хулюд,

як і не любив їхніх дітей. Мені важко назвати причину, але я не міг їх любити. Я відчував ту атмосферу, у якій задихнулася моя мама. Суцільна задуха. Мені не бракувало повітря, і я відчував, як ненависть до моєї мами поступово переходила на мене. Як і вона, я був тут слабким і безпомічним. І хоч я не був схожим на неї, і мої тітки та їхні діти бачили в мені лише її сина. Не був я сином свого батька, який утратив дах над головою через мою матір, а може, й через мене. До них доходили куці звістки про нього, і вони разом над ними журилися. Бо це вже стало зовсім іншою історією, тепер це була історія утікача, який спочатку загубився за деревами, відтак — за межами кордону. Дядько Халед, один із його братів, досить часто з ним стрічався. Йому возив гроші, а від нього привозив журбу. Щоразу як він повертався, я відчував, як мене ненавидять. Мені не хотілося питати про нього, не хотілося й знати, де він і що робить. А проте дядько все передавав мені його привіти. Я був не таким, як батько. Власне, це і дратувало його родину. Коли вони говорили про нього, я мовчав, а це означало, що я нечулий і жорстокий. Вони ненавиділи мене через нього. Я народився серед злочину і був його дітищем. Провини, які ми носимо незнарошно, відбиваються на наших обличчях.

Гріхи передаються нам із народженням, наче спадкові хвороби. Що старшим я ставав, то більше походив на батька. Люди звертали увагу на мої руки, ніби бачили на них сліди крові. Для злочину, як і для кохання, потрібні двоє. Та якщо перший може просто вимити руки, другому не позбутися їхніх слідів на обличчі та шиї. Це все дуже складно, тут немає простих і зрозумілих відповідей. Тому мої тітки Бушра й Тагрід наполягли, щоб її поховали у дворі будинку, і цьому не змогли заперечити ні інші брати

мого батька, ні навіть твій тато. Я не розумів, чому так, чому не на цвинтарі, який це мало стосунок до злочину. Хотіли, щоб усе лишалося в сім'ї й не виходило за поріг дому?

Її поховали у дворі під гранатом. Три прямокутних кам'яних плити, і над ними мармуровий надгробок склепінчастої форми. Біля могили встановили невеличкий фонтанчик із блакитним денцем, у якому наче відбивалося небо, а посередині дзюрчала вода. Навіщо було наполягати, щоб усе лишилося тут, на цій території? Боялися, що похорони обернуться проти них дурною славою, що говоритимуть те, чого їм не знести. І хоч як мамин брат не хотів покласти на них відповідальність, цього йому не вдалося — тітки хотіли, щоб справа не вийшла за межі сім'ї й поховали її тут у дворі будинку. Вже згодом дядько Адель додумався, що це суперечить вірі. Не можна перетворювати дім на кладовище, наполягав він, шукаючи спосіб якось перенести могилу. Але цьому завадили його сестри. Та й мамин брат також був категорично проти. Минув не один рік, відколи стався злочин, і не гоже розбирати могилу й ворухити незагоєні рани. Чіпати її тепер було ніщо інше як знову стискати долоні на її покрученій шиї.

Ваш дім був зовсім недалеко від того місця. Тому я міг часто туди навідуватися. Штовхав загорошену й облуплену чорну залізну брамку й опинявся в садку серед мелій, у затінку бананових стебел, дерев лимону й виноградної лози. Трава під деревами була завше скошена, а з фонтана в блакитне ложе струмувала прозора вода. Тітки піклувалися про це місце — вони наймали когось косити траву і протирати могилу. Могила була завжди доглянута, а Бушра ніколи не вважала зайвим розповідати про це. Вона робила велику послугу «цій пискатій мегері», моїй покійній

матері, яка, звичайно ж, не заслуговувала, щоб про неї так дбали. Як бачиш, сімейні чвари тривали — між родичами мого батька і могилою, що жила з ними в одному дворі. Чвари роздирали саван і виходили за межі буття й смерті, за межі реальності. Я приходив сюди гуляти, не маючи навіть думки, щоб зайти до будинку. Він мене не цікавив, як, зрештою, і сама могила. Мені просто подобалося там бути, на самоті із собою. Ні, я не ходив туди оплакувати й тужити, як це роблять інші. Навряд чи з кимось ставалося щось подібне, але мені не було так важко, як мало б бути. Мені не було важко — навпаки. Сам не знаю, що притягувало мене до того місця, і що мені давало там таку втіху.

Мені було дев'ять років. Я літав у хмарах своїх мрій, жив у світі вигаданих пригод та історій. Переді мною поставав інакший світ. Світ, який належав тільки мені, і у якому я віднаходив справжню втіху. І я ж перший зачудувався своїй здатності видумувати й нанизувати всі ці історії одна на одну, переживати їх, ніби вони діються насправді, а не тільки так здається. Вистачало найменшої дрібнички, щоб перетворити її на казку. Саме повітря, здавалося, пашіло мріями, і все навколо було якимось чарівним, коли я був наодинці із собою. Я йшов у той садок і вилазив на дерева. Бачив могилу, та мені зовсім не було лячно. Звісно, я знав, що сталося, як загинула мама, але навіть цей сюжет переписував по-своєму. Відлетіти — десь так я розумів, що значить померти. Можна сказати, я був щасливим. Так мені нині видається. Я не знав, що таке біль. Відчував щось значно легше від справжнього болю. Біль був м'яким, як вода у фонтані біля маминої могили. Усе навколо спонукало до польотів наяву. Я робив кілька кроків і відчував, ніби ноги підносяться й ступають над землею. Інші діти з мого оточення такими не були. Я був

один такий. Мій світ був жвавим і рухливим, грайливим, сповненим життєвої енергії. І світ цей належав тільки мені, мені одному. Я був один, без друзів. Хоча одного чи двох друзів я мав. Один був майже моїм однолітком. Не знаю вже, він був насправді, чи це я його вигадав. Для мене він був чимось більшим, ніж другом. Він був моїм партнером, близьким по духу й розуму, моїм супутником у мріях і космічних мандрах. Не пригадаю вже, коли і як ми розійшлися, та пам'ятаю, що я довго за ним сумував. Я взагалі любив тужити за всім, що минуло, навіть за якоюсь дрібницею, за недопалком, наприклад, за всім, що минало й зникало в безвість.

Самі теж був моїм однолітком. Ми дружили й часто бачилися в дитинстві. Та у юнацькому віці наші стежки якось розійшлися, вже докладно не пригадаю, коли це сталося. Здається, він переїхав до своїх братів у Бейруті, точніше в його околицях, де селилися такі самі, як і він — сільські «емігранти», та перебрався у бежевий костюм у світлу смужку (кольори сільського ґрунту), а на шиї солідно зав'язав краватку. Він дещо округлився на обличчя, а над його повними губами з'явилися вуса, але за широким розрізом очей і ямочками на щоках його було легко пізнати навіть після тих років, що минули від наших зустрічей. Він прийшов побачитися, відновити стосунки зі мною, старим другом, та була й вагоміша причина — побачити мою двоюрідну сестру Самію, яка сховалася в одній зі спалень і відмовилася подати каву. Говорити йому хотілося лише на дві теми — про мого батька та про контору, яку він тримав зі своїми братами у Бейруті. Розповіді цього новоспеченого містянина аж ніяк не нагадували картини з уявних світів мого мрійливого дитинства, з якого я не так давно вийшов. Він теж очікував іншої зустрічі, та коли

Кінець безкоштовного
уривку. Щоби читати
далі, придбайте, будь
ласка, повну версію
книги.